

Uniwersytet Warszawski
Wydział Nauk Ekonomicznych

Mateusz Romańczuk

Efektywność kary śmierci

Praca zaliczeniowa na ćwiczenia
Z mikroekonomii III prowadzone
Przez dr hab. Olgę Kiuilę

Warszawa, styczeń 2019

SPIS TREŚCI

WSTĘP	3
1. Stosowanie kary śmierci	4
1.1. Kara śmierci na świecie	4
1.2. Kara śmierci w Polsce	5
2. Ekonomiczny model polityki karnej..	6
2.1. Wprowadzenie do modelu	6
2.2. Kara śmierci	7
2.3. Kara pozbawienia wolności.....	8
3. Efekty zewnętrzne i problemy kary śmierci.....	10
3.1. Efekty zewnętrzne	10
3.2. Asymetria informacji..	11
PODSUMOWANIE.	12
BIBLIOGRAFIA	13

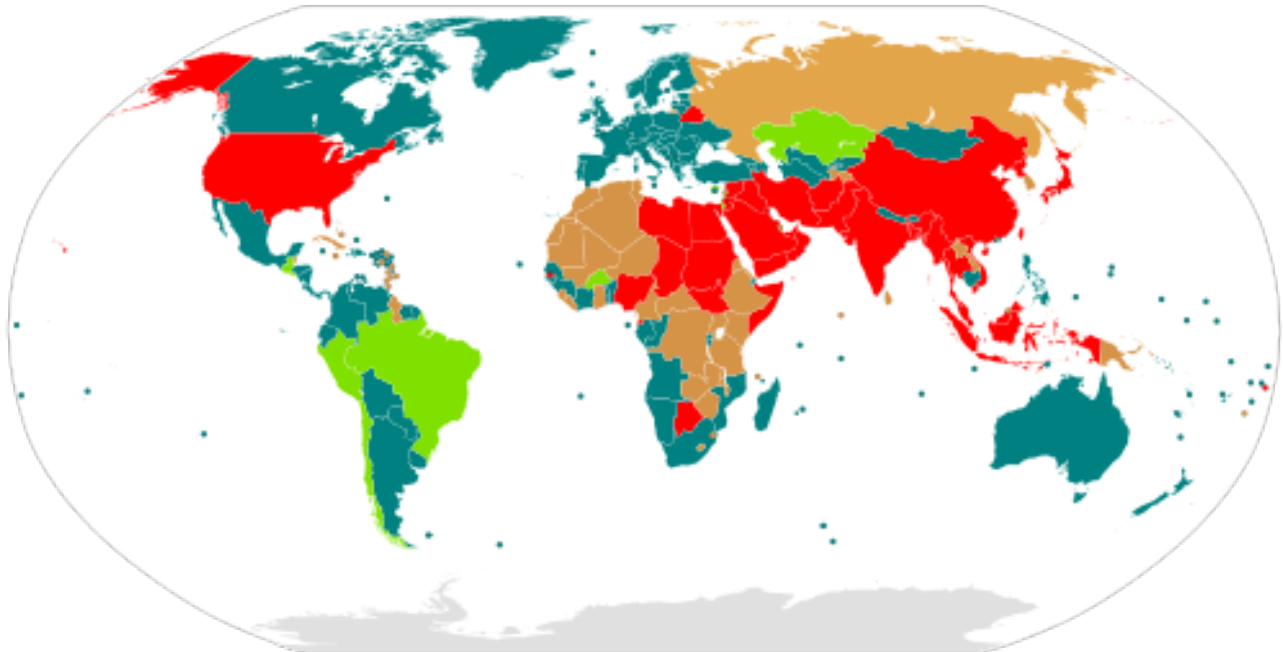
Wstęp

Debaty na temat zasadności kary śmierci toczą się od kilku stuleci. Kara ta odgrywała ogromną rolę w dziejach ludzkości, by przypomnieć tylko egzekucje Jezusa, Jana Husa czy Giordano Bruno. Za jej stosowaniem opowiadali się tak wielcy myśliciele jak Immanuel Kant czy Georg W. Hegel. Karze śmierci przypisywano wiele zalet, wśród nich m.in. niski koszt, odstraszający charakter czy łatwość wykonania. Oponenci powoływali się głównie na przyrodzoną godność człowieka, nieodwracalność kary śmierci oraz nieostrość prawa, która siłą rzeczy prowadzi niekiedy do niesłuszných wyroków. Zdecydowana większość państw wysoko rozwiniętych odrzuciła pozbawianie życia jako środek represji, a prawo międzynarodowe kategorycznie go zabrania. Mimo to, co jakiś czas zwolennicy kary śmierci przytaczają argumenty za jej przywróceniem, koncentrując się na jej rzekomej efektywności. W tej pracy postaram się omówić ich postulaty i porównać karę śmierci oraz karę pozbawienia wolności przez pryzmat ekonomicznego modelu polityki karnej.

1. Stosowanie kary śmierci

1.1. Kara śmierci na świecie

Rys. 1. Status kary śmierci w porządkach prawnych poszczególnych państw



- Wykonywana forma kary
- Niewykonywana w praktyce (w ciągu ostatnich 10 lat nie wykonano żadnej egzekucji)
- Zachowana na specjalne okoliczności (np. stan wojny)
- Całkowicie wycofana

Źródła:

<https://www.amnesty.org/download/Documents/ACT5066652017ENGLISH.pdf>

https://pl.wikipedia.org/wiki/Kara_%C5%9Cmierci

Kara śmierci nie jest akceptowana w żadnym państwie członkowskim Unii Europejskiej. Spośród krajów leżących w Europie, stosuje się karę śmierci wyłącznie na Białorusi, która z tego powodu jest jedynym państwem europejskim nie należącym do Rady Europy. Pozbawianie życia jako forma represji znajduje się w porządku prawnym Republiki Rosyjskiej, jednakże nie jest ono wykonywane.

Kara śmierci występuje w niektórych stanach Stanów Zjednoczonych, niemal całym kręgu cywilizacji arabskiej oraz w Indiach i w Chinach. Tym niemniej większość państw (106) zdecydowała się z kary śmierci zrezygnować, a powszechnie wykonywana jest ona w 56 krajach.

1.2. Kara śmierci w Polsce

Karę śmierci zniesiono w Polsce w 1998 roku. W 2013 roku, wraz z ratyfikacją Protokołu 13 do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, odrzucono wykonywanie kary śmierci we wszystkich okolicznościach.

Konstytucja RP w artykule 38 mówi, że „Rzeczpospolita Polska zapewnia każdemu człowiekowi prawną ochronę życia”. Obowiązujący Polskę Protokół 6 do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka mówi, że „Znosi się karę śmierci. Nikt nie może być skazany na taką karę ani nie może nastąpić jej wykonanie”.

Mimo że akty prawne jednoznacznie uniemożliwiają wprowadzenie kary śmierci, badania opinii społecznej od wielu lat konsekwentnie wskazują poparcie większości społeczeństwa dla jej restytucji. Wyjątkiem nie jest sondaż przeprowadzony w 2019 roku przez Instytut Badan Pollster, z którego wynika, że za wprowadzeniem kary śmierci opowiada się 60% ankietowanych, zaś przeciw jest 27%.

Źródło:

<https://www.se.pl/wiadomosci/polityka/polacy-chca-kar-smierci-dla-bestii-wstrzasajacy-sondaz-dla-super-expressu-aa-R7cY-ginL-SqZA.html>

2. Ekonomiczny model polityki karnej

2.1. Wprowadzenie do modelu

Rys. 2. Ekonomiczny model polityki karnej Jarosława Warylewskiego

P (przestępstwo) $\Leftrightarrow Z$ (zysk z przestępstwa) $> S$ (możliwa strata)

$Z = M$ (korzyść materialna) * E (satysfakcja emocjonalna) * I (satysfakcja intelektualna)

$S = K$ (dolegliwość kary) * R (realizacja kary)

$K = X$ (rodzaj kary) * Y (wysokość kary)

$R = Q$ (prawdopodobieństwo wykrycia) * U (wymierzenie kary) * W (wykonanie kary)

$M * E * I > X * Y * Q * U * W \Leftrightarrow P$

$M * E * I < X * Y * Q * U * W \Leftrightarrow \sim P$

Źródło:

Warylewski J., „System prawa karnego” tom 1, Warszawa, 2010

Znakomity polski prawnik, Jarosław Warylewski, utworzył prosty ekonomiczny model polityki karnej (Rys. 2). Pozwala on zrozumieć, jakie warunki muszą być spełnione, aby doszło do zbrodni oraz jak rząd oraz społeczeństwo powinny postępować, aby minimalizować prawdopodobieństwo wystąpienia przestępstwa.

Warunkiem podstawowym przestępstwa jest przewaga zysku z jego popełnienia nad możliwą stratą z tego samego tytułu. Nie budzi to większych wątpliwości, bowiem racjonalna jednostka nie dokona czynu zabronionego, gdy przychód końcowy jest niedodatni.

Należy rozważyć zatem czym jest zysk z przestępstwa. Warylewski sugeruje, że składają się nań trzy elementy: korzyść materialna, satysfakcja emocjonalna oraz satysfakcja intelektualna. Funkcja zysku z przestępstwa przybiera postać funkcji Cobba-Douglasa, ponieważ dowolna korzyść materialna nie skłoni nikogo do popełnienia zbrodni, jeśli dodatkowo będzie ona minimalizować czynniki psychiczne, takie jak spokój, bezpieczeństwo czy wiara we własne dobro.

Głównie z tych powodów większość ludzi przestępstw nie popełnia. W interesie zdecydowanej większości społeczeństwa byłoby uzyskanie korzyści materialnej, jednak fakt zbrodni skutecznie zniszczyłby kondycję emocjonalną i intelektualną. Co jednak w przypadku ludzi, których środowisko zmusiło do popełniania zbrodni tak umiejętnie, że nie ponoszą oni rażących strat psychicznych?

Tu właśnie kluczową rolę odgrywa państwo, które wprowadzając system kar, usiłuje przechylić szalę na korzyść poszanowania prawa. Ta właśnie kara jest równoznaczna z możliwą stratą z tytułu popełnienia czynu zabronionego. Warylewski przyjmuje, że jej komponentami są: dolegliwość kary oraz jej realizacja.

W tym miejscu analiza przebiegać będzie dwutorowo. Należy zastanowić się bowiem, jaki rodzaj kary, kara śmierci czy kara pozbawienia wolności, efektywniej wpłynie na cele społeczne.

2.2. Kara śmierci

Na dolegliwość kary składają się jej rodzaj (X) oraz wysokość (Y). Kara śmierci jest bez wątpienia karą najbardziej ostateczną, gdyż przerywa ona ludzki byt i nie pozostawia możliwości resocjalizacji. W zdecydowanej większości przypadków sprawia też, że przepadają wszelkie zyski, które przestępca uzyskał z tytułu popełnionej zbrodni. Z tego powodu zasadne wydaje się stwierdzenie, że kara śmierci maksymalizuje wartość X modelu.

Wysokość kary śmierci również nie pozostawia złudzeń - jest to bezapelacyjnie najwyższa możliwa kara. W świetle powyższych wniosków należy uznać, że kara śmierci maksymalizuje wartość K, a zatem jest to najbardziej dolegliwy rodzaj kary.

Od momentu skazania przestępca do wykonania kary upływa jednak zazwyczaj sporo czasu (nawet kilkanaście lat). Okres pobytu w celi śmierci przebiega zupełnie inaczej niż w przypadku kary pozbawienia wolności. Skazaniec doskonale wie, że jego kres niechybnie nadejdzie, w związku z czym jego umysł nieszczególnie jest w stanie pochylić się nad bardziej ambitnymi czynnościami niż lęk i cierpienie.

Przez cały ten czas przestępca pozostaje na utrzymaniu państwa, a warto zaznaczyć, że utrzymanie więźnia w celi śmierci jest droższe niż w zwykłym więzieniu, ze względu na zaostroszony nadzór. Jest to pierwszy z wielu kosztów poniesionych w celu wykonania kary śmierci. Oprócz tego doliczyć trzeba wynagrodzenie dla kata, personelu medycznego i wielu innych osób zajmujących się egzekucją.

Wykonanie kary śmierci ma bez wątpienia spektakularny charakter. Od zawsze spotykało się ono z zainteresowaniem mas ludzkich. Obecnie media również bardzo chętnie komentują tego typu sprawy. Isaac Ehrlich w swych badaniach¹ wskazał, że jedna dodatkowa egzekucja na rok pociąga za sobą spadek liczby zabójstw o 7. Eksperti zarzucili mu jednak błędy matematyczne, a analogiczne badanie przeprowadzone przez *Johna*

¹ I. Ehrlich, The Deterrent Effect of Capital Punishment: A question of life and death, [w:] The American Economic Review, vol. 65, No. 3. (Jun., 1975)

B. Taylora i Petera Passella² dostarczyło zgoła odmiennych rezultatów - korelacja między liczbą egzekucji a spadkiem zabójstw jest niemal niedostrzegalna. Zamiast tego pojawia się efekt zewnętrzny w postaci spadku wyroków skazujących, gdyż sędziowie i przysięgli obawiają się wydać wyrok, z uwagi na jego nieodwracalność. Paradoksalnie zatem walory kary śmierci okazują się jej największymi słabościami.

Wymierzenie kary śmierci jest też bardzo drogie. Jak obliczył magazyn prawniczy *Loyola Of Los Angeles Law Review*, koszt skazania na karę śmierci wynosi rocznie 184 miliony dolarów, podczas gdy koszt utrzymania więźniów skazanych na dożywocie to zaledwie 11.5 miliona dolarów rocznie, a zatem jest on 16-krotnie niższy³. Wynika to między innymi z uwagi na potrzebę dużo bardziej skrupulatnie przeprowadzonego procesu. Jest on aż 4-krotnie droższy niż zwykły proces, gdyż zarówno wynagrodzenie przysięgłych, sędziego, personelu medycznego, biegłych psychiatrycznych, jak i koszt zebrania i obsłużenia dowodów oraz powołania przysięgłych zauważalnie wzrasta⁴.

Prawdopodobieństwo wykrycia zbrodni nie zależy w zasadzie od rodzaju grożącej za nią kary. Z tym zastrzeżeniem, że przestępca będzie bardziej zdeterminowany do uniknięcia kary śmierci niż kary pozbawienia wolności. Może on zatem dokonać większych strat społecznych.

Zasadne wydaje się przyjąć, że wartości U i W kształtują się na poziomie dość niskim, z punktu widzenia korzyści dla społeczeństwa. Kara śmierci niewątpliwie jest bez wątpienia metodą bardzo inwazyjną z punktu widzenia skazanego, lecz zdaje się, że generuje ona zbyt duże cierpienie jednostki oraz nie jest efektywna z punktu widzenia społeczeństwa.

Podsumowując tę część rozważań, chciałbym zauważyć, że choć kara śmierci jest środkiem najbardziej dolegliwym, to sposób jej realizacji pozostawia wiele do życzenia. Wszelkie koszty ponoszone celem wymierzenia i wykonania kary śmierci są niemożliwe do uniknięcia z uwagi na konieczność rzetelnego procesu w obliczu nieodwracalności podjętej decyzji. Jedynym sposobem na ich uniknięcie jest więc zaproponowanie alternatywnego środka karnego.

2.3. Kara pozbawienia wolności

Dolegliwość kary pozbawienia wolności jest niewiele mniejsza niż dolegliwość kary śmierci. Konieczność przebywania w izolacji od społeczeństwa, w otoczeniu ponurych i zdemoralizowanych więźniów, w świecie przemocy i szarości nie napawa optymizmem. Istnieje oczywiście

² J. Passel, J. Taylor, The Deterrent Effect of Capital Punishment, Another View, *American Economic Review* (51), 1977

³ https://pl.wikipedia.org/wiki/Ekonomiczna_analiza_kary_%C5%9Cmierci

⁴ <https://bezprawnik.pl/koszt-kary-smierci/>

perspektywa ucieczki, którą kara śmierci minimalizuje, niemniej więzienia są bardzo dobrze strzeżone i spektakularne zbiegnięcia są znacznie bardziej typowe dla filmów kryminalnych niż rzeczywistości. Słowem, kara pozbawienia wolności jest nieznacznie tylko mniej dolegliwa niż kara śmierci. Możliwe jest za to jej stopniowanie w zależności od powagi czynu (kara dożywotniego pozbawienia wolności jest tak samo ostateczna jak kara śmierci, z tym że jest mniej brutalna), a przy okazji potencjalną omyłkę sądów można choć w pewnym stopniu zrekompensować.

Wymierzenie i wykonanie kary pozbawienia wolności jest tańsze niż w przypadku kary śmierci, nie budzi tak ogromnych emocji w społeczeństwie, pozwala w pełni realizować fundamentalną dla cywilizacji zachodniej zasadę godności jednostki oraz pozwala wierzyć w resocjalizację skazanego, co byłoby dla społeczeństwa korzystne. Pozbawienie wolności posiada zatem szereg zalet względem pozbawienia życia, oferując również większość walorów kary śmierci.

Podsumowując, kara pozbawienia wolności jest niemal tak samo dolegliwa jak kara śmierci, natomiast realizacja tegoż środka jest znacznie bardziej użyteczna zarówno dla skazanego, jak i przede wszystkim dla społeczeństwa.

3. Efekty zewnętrzne i problemy kary śmierci

3.1. Efekty zewnętrzne

Efekt zewnętrzny to oddziaływanie danego postępowania na osoby trzecie, nie zaangażowane bezpośrednio w działanie efektów powodujące. Wyróżniamy efekty zewnętrzne ujemne (negatywne) i dodatnie (pozytywne). Prowadzą one do nieefektywności w sensie Pareto (a zatem da się poprawić czyjąś sytuację bez uszczerbku dla innych).

Kara śmierci generuje pozytywne efekty zewnętrzne wśród ludzi dotkniętych przez zbrodnie. Pozwala ona im przezwyciężyć psychiczną traumę oraz inne negatywne skutki krzywdy. Problem polega jednak na tym, że jest to efekt zewnętrzny istotny jedynie w krótkim okresie. O ile bowiem uśmiercenie przestępcy sprawia, że jego byt zostaje zakończony, o tyle wątpliwe jest mniemanie, jakoby satysfakcja z jego śmierci miała trwać przez cały czas życia pokrzywdzonych.

Kara pozbawienia wolności nie zawiera wprawdzie w sobie gwałtownych i efektownych elementów szokowych, natomiast trwa bardzo długo, szczególnie jeśli jest dożywotnia. Całe lata spędzone w celi, bez możliwości samorealizacji, za to w konieczności zmagania się z okrutną rzeczywistością więzienną i bez nadziei na zmianę tego stanu nie należą do przyjemnych. Zatem z punktu widzenia łaknących odwetu ofiar, kara dożywocia jest bardziej efektywna. Pozytywne efekty zewnętrzne kary śmierci, jeśli przewyższają pozytywne efekty zewnętrzne kary więzienia, robią to jedynie krótkoterminowo.

Zupełnie inaczej rzecz ma się w przypadku bliskich sprawcy. Pozbawienie życia kolejnej jednostki sprawi, że wspomniana trauma psychiczna może pojawić się w ich umysłach. Jest to zatem efekt zewnętrzny negatywny.⁵

3.2. Asymetria informacji

Podjęcie decyzji o odebraniu komuś życia jest niełatwe. Należałoby oczekiwać, że ludzie wydający wyrok wejdą w posiadanie wszelkich istotnych informacji dotyczących interesującej ich sprawy. Problem polega jednak na tym, że z reguły nie jest to możliwe ze względu na asymetrię informacji, czyli stan, w którym co najmniej jedna ze stron jest niedoinformowana.

Prawo karne obfituje we wszelkiej maści kontratypy, takie jak stan wyższej konieczności, działanie w stanie silnego wzburzenia czy utratę świadomości bądź swobody. Ich stosowanie zdaje się być niezbędne dla

⁵ Grześkowiak A., „System prawa karnego” tom 6, Warszawa, 2016

realizacji zasad słuszności oraz sprawiedliwości, natomiast obarczone jest ryzykiem pomyłki.

Wykazanie, że ktoś nie działał pod wpływem jednego z powyższych stanów jest bardzo trudne, zatem rozsądnym jest minimalizowanie skutków potencjalnej pomyłki. Kara pozbawienia wolności stwarza taką możliwość. Gdy tylko pojawią się nowe zeznania lub dowody, można bezwzględnie wznowić postępowanie. Kara śmierci jest natomiast nieodwracalna, nie posiada mechanizmu redukcji asymetrii informacji.

4. Podsumowanie

Kara śmierci dla największych zbrodniarzy to problem dzielący społeczeństwo od wieków. Obie strony dysponują dobrymi argumentami na swoją korzyść, dlatego nie wydaje się, żeby któryś pogląd zdecydowanie przeważał. W praktyce od kary śmierci się odchodzi, natomiast decyzja ta jest bardzo często niezrozumiała dla ludzi.

Ekonomiczna analiza porównawcza kary śmierci i kary pozbawienia wolności wypada na korzyść tej drugiej. Efekty zewnętrzne, asymetria informacji, wyższe koszty i niższe zyski zdecydowanie przemawiają za tym, że rządy państw zachodnich podjęły słuszą decyzję, rezygnując z egzekucji.

Analiza preferencji ludzi pozostaje w gestii psychologów, socjologów i prawników, natomiast ekonomia podpowiada, że kara śmierci jest użyteczna wyłącznie w krótkim okresie, w dłuższym natomiast nie generuje większych korzyści. Przyznać rację należy zatem tym wszystkim, którzy przekonują, że o efektywności kary decyduje nie jej wysokość, a nieuchronność.

Bibliografia

1. <https://bezpawnik.pl/koszt-kary-smierci/>
2. https://pl.wikipedia.org/wiki/Ekonomiczna_analiza_kary_śmierci
3. https://pl.wikipedia.org/wiki/Kara_śmierci
4. Amnesty International Global Report. Death sentences and executions 2017
5. J. Passel, J. Taylor, The Deterrent Effect of Capital Punishment, Another View, 1977
6. I. Ehrlich, The Deterrent Effect of Capital Punishment: A question of life and death, 1975
7. Warylewski J. „System prawa karnego” tom 1, Warszawa, 2010
8. Grześkowiak A. „System prawa karnego” tom 6, Warszawa, 2016
9. Varian H. R. „Mikroekonomia kurs średni - ujęcie nowoczesne”, Warszawa, 2013